

Hniezdenie výrika lesného (*Otus scops*) na severnom Slovensku

Breeding of the Eurasian Scops Owl (Otus scops) in northern Slovakia

Radoslav MICHALEC¹, Dušan KARASKA²*

¹ Správa Tatranského národného parku, Tatranská Lomnica 66, 059 60 Vysoké Tatry, Slovensko

² Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Tajovského 28B, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko;
e-mail: dusan.karaska@soprsr.sk*

Abstract: *The first documented nesting of the Eurasian Scops Owl (Otus scops) in northern Slovakia (Oravice area in the Western Tatras in 2021) is described. The nest was found in an occupied former woodpecker nest cavity and a fledgling was observed. All known observations of the species in northern Slovakia to date are summarized and the species range and population trends in Europe are discussed. This breeding may be related to the increase of the European population and the northward expansion of the species.*

Key words: *Eurasian Scops Owl, breeding, northern Slovakia*

Rod výrik (*Otus* Pennant, 1769) predstavuje početnú skupinu 52 v súčasnosti žijúcich druhov (Winkler et al. 2020) väčšinou malých prevažne hnedo sfarbených sov s perovými uškami rozšírených hlavne v tropickom až subtropickom pásme palearktiskej, etiópskej a najmä orientálnej oblasti. Výrik lesný (*Otus scops*) má zo všetkých druhov rodu najväčší a súčasne najsevernejšie položený areál so starosvetským typom rozšírenia. Obýva rozsiahle územie od Stredomoria na západe (severná Afrika, južná a čiastočne stredná Európa), cez Malú Áziu a Blízky Východ, do strednej Ázie, Iraku, Iránu a južnej Sibíri, až po severozápadné Mongolsko. Takmer v celom areáli je sťahovavý. Zimoviská ležia v subsaharskej Afrike v pásme Sahelu od Mauretánie a Senegalu na západe, cez Nigériu a Kamerun, po Etiópiu a Keňu na východe. Ide o polytypický druh vytvárajúci na svojom rozsiahlom areáli päť poddruhov. Centrom rozšírenia výrika lesného v Európe sú stredomorské štáty – Portugalsko, Španielsko, južné a stredné Francúzsko, Taliansko, Balkán, stredomorské

ostrovy, Rumunsko, Ukrajina, Rusko na sever po Moskvu. Najväčšie populácie v Európe, podľa stavu okolo roku 2000 (BirdLife International 2004), obývajú Rusko (80 000 – 200 000 párov), Španielsko (30 000 – 35 000 párov) a Rumunsko (25 000 – 40 000 párov). Celková európska populácia (bez Turecka) bola odhadovaná na 190 000 – 400 000 párov s neznámym populačným trendom. Ako vyplýva z porovnania dvoch európskych mapovaní, z ktorých prvé zahŕňa údaje najmä z rokov 1985 – 1988 (Hagemeyer & Blair 1997) a druhé z rokov 2013 – 2017 (Keller et al. 2020), druh za toto približne 30 ročné obdobie rozšíril európsku časť areálu smerom na sever o 7 % (Herrando et al. 2020). V strednej Európe okrem Slovenska hniezdi v Rakúsku (46 párov v roku 2014; Malle & Probst, 2015), Maďarsku (300 – 600 párov; Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 2022), nepravideľne a vzácné do 4 párov i v Českej republike (Šťastný et al. 2021, naposledy v roku 2021; Grim et al. 2022, Kovařík et al. 2022). V Poľsku je považovaný za vzácného zatúlancu, hoci sa v mi-

nulosti predpokladalo hniezdenie (Tomiaľojć & Stawarczyk 2003).

Výrik lesný na Slovensku obýva najjužnejšie časti štátu od Záhoria po Východoslovenskú rovinu (Danko et al. 2002). Jeho hniezdnym prostredím sú najteplejšie územia u nás v nížinách, kotlinách a pahorkatinách na predhoríach Západných Karpát. Obýva predovšetkým intravilány obcí – parky, cintoríny, ale aj staré sady, vinice, pasienky s rozptýlenými soliternými stromov a okraje riedkych lesov. Naším územím prechádza severná hranica areálu. Z tohto dôvodu sú jednotlivé hniezdné lokality obsadené nezriedka nepravidelne a rozšírenie i početnosť má výrazne pulzujúci charakter. Pri prvom mapovaní avifauny (vtedy ešte v rámci Československej socialistickej republiky) v rokoch 1973 – 1977 bol výrik na Slovensku zistený v 12 z 514 kvadrátov, čo predstavuje 2 % územia. Výrik v tom čase hniezdil len na území Slovenska a veľkosť jeho populácie sa vtedy neodhadovala (Šťastný et al. 1987). V rámci druhého mapovania vtáctva na Slovensku v rokoch 1980 – 1999 (Danko et al. 2002) bol výrik ako hniezdič zaznamenaný v 30 zo 430 kvadrátov Databanky fauny Slovenska (7 %). Početnosť bola odhadnutá na 40 – 80 párov. Druh mal stabilný areálový trend a kvôli nepravidelným zmenám početnosti bol považovaný za fluktuant. Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky odovzdala Európskej komisii dve oficiálne správy o stave jednotlivých druhov vtákov na Slovensku v zmysle článku 12 Smernice o ochrane voľne žijúcich vtákov (147/2009/ES). Išlo o obdobie rokov 2012 – 2008 a 2013 – 2018. Za obe obdobia bola početnosť odhadnutá na 40 – 80 párov (Černecký et al. 2014, 2020), pričom výskyt druhu sa registroval na väčšom areáli ako v predošlých atlasoch vtákov Slovenska a početnosť sa pokladala za fluktuujúcu. Najmä v posledných rokoch však možno pozorovať tak náraz početnosti, ako aj rozširovanie areálu (Grim et al. 2022). Podľa databázy Aves symphony bol v súčasnosti výrik zistený v 67 kvadrátoch, čo predstavuje 15,6 % všetkých kvadrátov Slovenska (<http://aves.vtaky.sk/sk/zoology/mapaDFS/action?layout=0>).

Hoci sa nárast zdá byť zreteľný najmä v súčasnosti, výrik bol zistený na severnom Slovensku už v 19. storočí. Schenk (1918) uvádza, že druh vzácnne hniezdi, okrem iných lokalít, aj na severoslovenskej – „Vichodná“ (čo je dnešná Východná), v okrese Liptovský Mikuláš. Tento údaj sa dostal aj do našej literatúry (Matoušek 1962, Ferianc 1965, 1979, Hudec 1983). Potrebné je však uviesť, že toto údajné hniezdenie nebolo hodnoverne doložené.

Z konca 19. storočia výrika spomína A. Kocyan (Kocyan 1883, 1884, Koczyan 1889) z oravskej (severnej) strany Západných Tatier. Zmieňuje sa, že druh nie je ani tak zriedkavý, ako ťažko pozorovateľný. Videl ho na hornej hranici lesa pri vábení hlucháňa, v dolinách je však častejší. Uvádza, že druh tu dokonca hniezdi. V zbierkach Oravského múzea na Oravskom hrade a Tatranského múzea v Zakopanom sa nachádzajú preparáty adultov z tohto obdobia: 1888 – Zuberec, Štefkôfka a 20. 12. 1900 – Vitanová (Kocian 1985 – v práci je nesprávne uvedený dátum 20. 13. 1900, ktorý vznikol nedopatrením pri sadzbe, čo opravil L. Kocian in litt.). Kocyanov exemplár spomína aj Danhauser (1889) z Karpatského múzea v Poprade. Decembrový výskyt u tohto v stredo európskych podmienkach striktné sťahovavého druhu je s najväčšou pravdepodobnosťou omyl v zapisovaní. Pravdepodobne aj preto tieto Kocyanove údaje hodnotia niektorí ornitológovia ako migračné (Hudec 1983). Preparát tejto sovy sa v zbierkach Oravského múzea na Oravskom hrade nachádza aj v súčasnosti a jeho druhovú determináciu overil druhý z autorov. Nejde preto o zámenu s inou sovou. Problematiku hniezdenia výrika na Orave spomínajú A. Kocyanom podrobnejšie rozvádzajú Karaska et al. (2014). Konštatujú, že výrik sa tu síce vyskytol, ale čo sa týka hniezdenia, s najväčšou pravdepodobnosťou ide o zámenu s teraz a pravdepodobne aj vtedy, v tomto regióne relatívne bežným kvičkou vrabčím (*Glaucidium passerinum*), ktorého Kocyan v žiadnej svojej práci vôbec neuvádza.

Janalík (1959) sa zmieňuje o hniezdení v Levočských vrchoch, konkrétne z Levočskej doliny. Tento a predchádzajúci údaj preberajú

aj ďalšie slovenské a československé ornitologické kompendiá (Hudec 1983, Matoušek 1962, Ferianc 1965, 1979).

Z druhej polovice 20. storočia sa Štollmann (1978) zmiňuje o doklade dospelého jedinca v zbierkach Považského múzea pochádzajúceho z 15. 9. 1968 z Belej (okres Žilina).

Z 21. storočia uvádza pozorovanie výrika lesného M. Mikoláš (in litt.), ktorý opakovane takmer denne zaznamenal ozývajúceho sa jedinca počas hniezdnej sezóny (máj – jún) roku 2020 pri Bobrovčeku, Pod stráňou v okrese Liptovský Mikuláš v Liptovskej kotline. Išlo o prostredie s ovocným sadom, medzami a brehovými porastami v nadmorskej výške okolo 670 m. Správnosť určenia druhu bola potvrdená druhým autorom tohto článku na základe nahrávky hlasu.

Ďalší údaj z tohto storočia pochádza z liečebného ústavu pri Lučivnej (nadmorská výška 771 m, okres Poprad, Popradská kotlina), kde v období 16. 6. – 10. 7. 2020 dva dospelé jedince (asi pár) opakovane vizuálne i akusticky pozoroval I. Stavný (in litt.). Súčasne nahral hlas, na základe ktorého bola potvrdená V. Michalcom (in verb.) správnosť determinácie. V nasledujúcom roku (2021) tento pozorovateľ výrika na rovnakej lokalite zaznamenal už 20.5. a neskôr ešte 3 krát. Potom už druh nebol zistený a pravdepodobne lokalitu opustil (Michalec 2021, 2022).

Zatiaľ jediné doložené hniezdenie výrika lesného na severnom Slovensku je z Oravíc (Bobrovecká dolina, Západné Tatry, okres Tvrdošín). Dňa 4. 6. 2021 vo večerných hodinách lesník B. Gazda zaznamenal preň neznámy vtáčí hlas. Následne prvý autor začal pravidelne lokalitu sledovať, pričom s určitosťou zistil, že hlas ozývajúceho sa jedinca patrí výrikovi lesnému. Nakoľko sa počas opakovaných pozorovaní (9. 6., 14. 6., 17. 6. a 20. 6.) výrik zdržiaval stále na tejto lokalite, začalo sa usudzovať, že pravdepodobne ide o hniezdnu lokalitu. Tento predpoklad potvrdzovala aj súčasná akustická registrácia samca a samice 20. 6. 2021. V nasledujúci deň (21. 6. 2021) bol počas systematického prehľadávania lokality nájdený cca 12 m vysoký bukový zlom, v ktorého vrchnej časti boli tri dutiny od dažľov. Po chvíli

Obr. 1. Výrik lesný (*Otus scops*) v hniezdnej dutine, Oravice, 21. 6. 2021 (foto: R. Michalec)

Fig. 1. Eurasian Scops Owl (*Otus scops*) in the nesting cavity, Oravice, June 21, 2021 (photo by R. Michalec)

z jednej z nich vykukol dospelý výrik (obr. 1). Hniezdna dutina sa nachádzala v rovinatom teréne (sklon do 10 %) v nadmorskej výške 852 m v dvojetážovom podmáčanom ochrannom lesnom poraste č. 356 (LHC Oravice) ležiacom na oboch brehoch Bobroveckého potoka. Staršia etáž bola vo veku 125 rokov, so zakmenením 0,1. Tvorili ju dreviny: smrek obyčajný (*Picea abies*) 75 %, jedľa biela (*Abies alba*) 20 % a buk lesný (*Fagus sylvatica*) 5 %. Mladšia etáž vo veku 65 rokov so zakmenením 0,5 mala podobné drevinné zloženie: smrek obyčajný 70 %, jedľa biela 20 % a buk lesný 10 %. Zakmenenie bolo nerovnomerné, zápoj medzernatý a jednotlivé stromy boli hlboko zavetvené. Po oboch stranách tohto lesného porastu sa rozprestierali menšie podmáčané lúky a za nimi vo svahoch súvislé prevažne ihličnaté lesy (obr. 2). Celá

Obr. 2. Okolie hniezdiska výrika lesného (*Otus scops*) v Oraviciach (foto: R. Michalec)

Fig. 2. Surroundings of the breeding site of the Eurasian Scops Owl (*Otus scops*) in Oravice (photo by R. Michalec)

Bobrovecká dolina leží na území Tatranského národného parku. Následne bola lokalita navštívená ešte päťkrát (28.6.2021 až 31.7.2021, vždy medzi 20:04 – 22:03 hod.) za účelom pozorovania vylietaných mláďat, žiaľ neúspešne. Avšak dňa 3. 8. 2021 o cca 20:30 hod. večer pozoroval B. Gazda (in verb.) dospelého jedinca, ako prikrmuje vylietané mláďa na dvore jeho horárne Vanička neďaleko (cca 270 m) miest predošlých pozorovaní. Mláďa sedelo na elektrickom vedení, ozývalo sa a dožadovovalo sa potravy. Rodič priletel zo stromu rastúceho v blízkosti horárne, priniesol mu potravu a nakrmil ho. Posledné pozorovanie bolo z 21. 8. 2021 (19:50 hod.) v Bobroveckej doline neďaleko horárne Peciská večer pred zotmením vzdialenej približne 1,2 km severozápadne od hniezdiska. Výrik lesný sa cca 5 min. ozýval na okraji lesného porastu.

Prebiehajúce klimatické zmeny, posun vegetačných a klimatických pásiem a zvýšenie teplôt vytvárajú predpoklady pre šírenie nových druhov na sever. Na takéto zmeny ako jeden z prvých reaguje hmyz, ktorý je hlavný zdroj potravy výrika. Zlepšovanie potravnéj bázy výrika spojené s otepľovaním klímy a rozširovaním viacerých druhov hmyzu na sever sa odráža aj v jeho priaznivej situácii. V súčasnosti aj väčšina národných odhadov populácie tohto teplomilného druhu sovy v Európe konštatuje rozširovanie areálu severným smerom a zvyšovanie početnosti, alebo

aspoň stabilizovaný stav (BirdLife International 2004). Zdá sa, že tento stav sa prejavuje aj v regióne Orava. Pre zaujímavosť bol v máji 2021 v Oraviciach – Peciskách po prvý krát za 29 ročné sledovanie tohto územia registrovaný svrček poľný (*Gryllus campestris*).

Podakovanie

Za poskytnutie svojich nepublikovaných údajov autori ďakujú B. Gazdovi, M. Mikolášovi a I. Stavnému a za pripomienky k údajom Antona Kociana L. Kocianovi.

Literatúra

- BIRD LIFE INTERNATIONAL 2004: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. — BirdLife International, Cambridge.
- ČERNECKÝ J., DAROLOVÁ A., FULÍN M., CHAVKO J., KARASKA D., KRIŠTÍN A. & RIDZOŇ J. 2014: Správa o stave vtákov v rokoch 2008 – 2012 na Slovensku. — Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky Banská Bystrica.
- ČERNECKÝ J., LEŠO P., RIDZOŇ J., KRIŠTÍN A., KARASKA D., DAROLOVÁ A., FULÍN M., CHAVKO J., BOHUŠ M., KRAJNIAK D., ĎURICOVÁ V., LEŠOVÁ A., ČULÁKOVÁ J., SAXA, A. & ANDRÁŠ P. 2020: Draft. Stav ochrany vtáctva na Slovensku v rokoch 2013 – 2018. — Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Banská Bystrica.
- DANHAUSER R. 1889: Verzeichniss der im Vereinsmuseum befindlichen Gegenstände. — Jahrbuch des ungarischen Karpathen-Vereines 16: 129–146.

- DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRÍŠTÍN A. (eds.) 2002: Rozšírenie vtákov na Slovensku. — Veda, Vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- FERIANC O. 1965: Stavovce Slovenska III. Vtáky 2. — Vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- FERIANC O. 1979: Vtáky Slovenska 2. — Veda, Bratislava.
- GRIM T., KOVAŘÍK P., HARMÁČKOVÁ L., TOŠENOVSKÝ E., HLADKÁ T., SPÁČIL P., KRÍŠTÍN A., POPRACH K. & SVIEČKA J. 2022: First documented urban breeding events of the Eurasian Scops Owl (*Otus scops*) in Czechia. — *Sylvia* 58: 17–35.
- HAGEMEIJER F.J.M. & BLAIR M.J. (eds.) 1997: The EBCC Atlas of European Breeding Birds. Their Distribution, and Abundance. — T. & A. D. Poyser, London.
- HERRANDO S., BAUCCELLS J. & ABELLA J.-C. 2020: Eurasian scops-owl (*Otus scops*) — Pp. 418–419. In: KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M.V., BAUER H.-G. & FOPPEN R.P.B. (eds.): European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. — European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- HUDEK K. (ed.) 1983: Fauna ČSSR. Ptáci 3/1 – 2. — Academia, Praha.
- JANALÍK P. 1959: Ptactvo Levočského pohorí. — Zpravodaj Moravského ornitologického spolku 2 – 3: 16–22.
- KARASKA D., CICHOCKI W. & KOCIAN L. 2014: Hniezadne rozšírenie vtáctva Oravy. — Slovenská ornitologická spoločnosť/BirdLife Slovensko, Bratislava.
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R. P. B. 2020: European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. — European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- KOCIAN A. 1985: Preparačné doklady Antona Kocycana v múzeu Oravskom, Karpatskom a Tatrzańskom. III. časť. — Oravské múzeum 85: 76–89.
- KOCYAN A. 1883: Die Vögel der Nord-Tatra. — Mitteilungen ornithologischen Vereines in Wien 7: 169–170, 186–190, 230–236.
- KOCYAN A. 1884: Ptaki spozrzegane po stronie północnej Tatr. — Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego 9: 50–70.
- KOCZYAN A. 1889: Az árvai várban őrzött állatgyűtemény tárgymutatója. — Alsó Kubin.
- KOVAŘÍK P., HLADKÁ T., HARMÁČKOVÁ L. & GRIM T. 2022: Šíření výřečka malého v Česku. — *Sylvia* 58: 3–16.
- MAGYAR MADÁRTANI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI EGYESÜLET 2022: Magyarország madarai. Füleskuvik — <https://www.mme.hu/magyarorszagmadarai/madaradatbazis-otusco>. Navštívené 18. 9. 2022
- MATOUŠEK B. 1962: Faunistický prehľad slovenského vtáctva. Časť II. — *Acta rerum naturalium Musei nationalis Slovenici* 8: 3–93.
- MALLE G. & PROBST R. 2015: Die Zwergohreule in Österreich. — Verlag des Naturwissenschaftlichen Vereines für Kärnten, Klagenfurt am Wörthersee.
- MICHALEC R. 2021: Vzácna sovička v Tatrách. — *Tatry* 60: 20–21.
- MICHALEC R. 2022: Úspešné hniezdenie výrika lesného (*Otus scops*) na Orave. — Pp. 37–40. In: RIDZOŇ J. (ed.): Zborník abstraktov z Oravskej ornitologickej konferencie 8. – 10. 10. 2021, Kubínska hoľa, Dolný Kubín. SOS/BirdLife Slovensko, Bratislava.
- SCHENK J. 1918: Fauna Regni Hungariae. Aves. — A K. M. Természettudományi társulat Budapest.
- ŠTOLLMANN A. 1978: Vtáctvo severozápadného Slovenska. — Zborník Považského múzea 13: 193–257.
- ŠŤASTNÝ K., RANDÍK A. & HUDEK K. 1987: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973/77. — Academia, Praha.
- ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V., MIKULÁŠ I. & TELENSKÝ T. 2021: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2014 – 2017. — Aventinum, Praha.
- TOMIAŁOJC L. & STAWARCYK T. 2003: Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. — PTPP „pro Natura“, Wrocław.
- WINKLER D.W., BILLERMAN S.M. & LOVETTE I.J. 2020: Owls (Strigidae), version 1.0. In: BILLERMAN S.M., KEENEY B.K., RODEWALD P.G. & SCHULENBERG T.S. (eds.) Birds of the World. Cornell Lab of Ornithology, Ithaca. <https://doi.org/10.2173/bow.strigi1.01>. Navštívené 18. 9. 2022

Došlo: 24.11.2022

Prijaté: 20.12.2022

Online: 9.1.2023